

Bogomil Ferfila
POPOTNIŠKE STOPINJE SEVERNE AMERIKE 1972–2012
Svet na dlani, 18. knjiga

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede

Za založbo: Hermina Krajnc

Ljubljana 2013

Copyright © po delih in v celoti FDV 2013, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

Recenzenta: prof. dr. Anton Grizold
prof. dr. Janko Prunk

Lektoriranje: Ana Marija Trobec

Grafična priprava: Luka Žirovec

Tisk: Littera Picta, d.o.o.

Naklada: Knjiga se tiska kot sproti tisk.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908(7)
910.4(7)
821.163.6-992

FERFILA, Bogomil
Popotniške stopinje Severne Amerike :
1972-2012 / Bogomil Ferfila. - Ljubljana :
Fakulteta za družbene vede, 2013. - (Zbirka
Svet na dlani / Bogomil Ferfila ; knj. 18)

ISBN 978-961-235-633-0

266311424

Bogomil Ferfila

**POPOTNIŠKE STOPINJE
SEVERNE AMERIKE
1972–2012**

Zbirka Svet na dlani
18. knjiga

Ljubljana, 2013

VSEBINA

ŠTIRI NAJVEČJE DRŽAVE	1
MOSKVA - PEKING - WASHINGTON - OTTAWA.....	1
PEKING	4
MOSKVA	6
ZAKAJ NA POT?	9
TUJINA IN NEVARNOSTI	13
KITAJSKA MENJAVA »NA ČRNO«.....	13
PRTLJAŽNI REBUS.....	15
POLNOČNA SREČANJA.....	17
PLAVANJE PO IZRAELSKO	19
PRVI OBISKI AMERIKE	23
ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE – POUČEVANJE, RAZISKOVANJE, POTOVANJE	28
AMERIKA - TI SI NAJVEČJA.....	28
DISTANČNO MAGNETNA DRUŽBA	31
ČRNSKO VPRAŠANJE.....	39
ENAJST DNI ZAHODNE OBALE - KALIFORNIJA, MEHIKA, OREGON	42
PITTSBURGH.....	76
RAZISKOVALNI TRIKOTNIK.....	82
KAKO IZ SEVERNE PRITI V JUŽNO AMERIKO?	86
DUH	93
CLEVELANDSKI DROBCI.....	94
RYE, BOSTON IN FRAMINGHAM.....	98
NOČI V STOLPU – RHODE TOWER, CLEVELAND	103

NAMESTO NA KOSILO S KENNEDYJEM - WHITMANOV CENTER	106
NOVI ZVEZDI LIBERALNE AMERIŠKE SCENE - ROBERT KUTTNER IN ROBERT REICH	109
V RAZREDU.....	112
WINNIPEG, KANADA.....	119
PREŠERNO, MALCE NEPREMIČNINSKO OBARVANO PRIJATELJEVANJE V CLEVELANDU.....	123
SLEPA DEKLICA Z DOBERMANOM.....	130
KRALJEVSKI KLUB, KRALJEVSKE CENE	133
V LOVU NA NOVO HIŠO	136
SKOK V PITTSBURGH.....	143
SAM S TREMI AVTOMOBILI, DVEMA HIŠAMA IN PSIČKO PREPLETANJE EKONOMIJE IN POLITIKE V ZDA	147
MONIKA GRE PO DENAR V EVROPO	157
DVA SLAVNA OBRAZA NA AMERIŠKIH NASLOVNICAH	160
SEVEROZHOD ZDA -	
IDEALNI KRAJ ZA ŽIVLJENJE IN DELO	162
PO DVEH MESECIH DOMA NAZAJ V AMERIKO.....	162
RAJSKO MESTECE PULLMAN	167
INFLACIJA MOSKEV V ZDA	169
»K VRAGU Z DIETO!«	173
VOJAŠKA DISCIPLINA NA BAZENU.....	174
NOVI AMERIŠKI PRIJATELJ	178
JOKAJOČI GRIZLIJEV MLADIČ.....	182
KAČJA REKA IN PLEME INDIJANCEV NEZ PERCE.....	183
ŽIVLJENJSKI LOK GOSPE LELOUP	186
OD VELIKANSKIH CEDER DO ŠALJIVE RESTAVRACIJE ..	188
SEJEM BIL JE ŽIV	191
VROČI VRELCI	192
MIRNI TEDEN V RAJSKI HIŠI	201
POČITNIŠKO SIJOČA KALIFORNIJA	205
ZASTONJKARSKI HOTELČEK.....	206
OD ZNAMENITOSTI SAN DIEGA DO POTOVALNIH SANJARJENJ IN NAZAJ	209
PET TISOČ LET STARA SLOVENSKA MUMIJA?.....	214
SLOVO OD »HIPIJEVSKE« PLAŽE	216

ZAPLETI DO HENDRIXOVEGA GROBA.....	221
POČITNICE SO KONČANE	224
LAGODNI OBISK AMERIŠKE PRESTOLNICE.....	227
»MNOŽIČNI OBISK« V PRESTOLNICI ZDA.....	227
OD PRINCESE DIANE DO PREVERJANJA ZVEZNIH SODNIKOV S STRANI FBI.....	229
SPROŠČENA ŽUPANJA - PODJETNICA IN ZAGRETI ŠTUDENT - VODIČ	232
ZASPANI SENATORJI IN OGNJEVITI TED KENNEDY.....	233
VEČERJA PRI »POVPREČNI« AMERIŠKI DRUŽINI	234
CLINTONOV AGENT SLOVENSKEGA RODU	236
PUSTOLOVSKA ALJASKA.....	238
STRESNI POLET V PULLMAN	238
POČITNIŠKI OTOK WHITBEY	243
»PARTY ANIMALS«	246
VEDNO ZANIMIVI SEATTLE.....	251
Z LADJO NA ALJASKO.....	255
JUNEAU 30 LET POZNEJE	263
ANCHORAGE – RAJ ZA HIDROPLANE IN KOLESA.....	267
ŽIVLJENJE JE ŠE VELIKO VEČ KOT LE POTOVANJE	269
HIDROPLANI IN LOSI	271
PRAVLJIČNI HAVAJSKI OTOKI	274
IZ PULLMANA NA HAVAJE.....	274
NEUSPELA UKANA NA LETALIŠČU IN USPELA POROKA	277
INDIJANSKI PLESI IN INDIJANSKI CASINO	279
NESREČA TUDI V TUJINI NIKOLI NE POČIVA	282
HAVAJSKA OTVORITEV – HONOLULU IN OAHU.....	284
»KOMUNISTIČNI« HAVAJSKI KONCERTI.....	286
PEARL HARBOUR	288
PRODAJALKE LJUBEZNI.....	290
KRIŽEM KRAŽEM PO HONOLULUJU	292
MAMA LOA – PREROKINJA ALI BREZDOMKA?.....	297
ZABAVA NA ULICI.....	299
AMERIŠKA ŽIVLJENSKA ZGODBA.....	301
PRELESTNI OTOK MAUI.....	304
SCHWARZENEGGERJEVA VARUŠKA.....	306
ASTRONOMSKE CENE HIŠ IN STANOVANJ	308

HALEAKALA – DOM SONCA	309
NAGCI, BOBNI IN HIPIJI	311
ŽIVLJENJSKI DROBCI	312
VELIKI OTOK – HAVAJI.....	315
KAKO SO UBILI KAPITANA COOKA?.....	316
ŽIVI OGNJENIKI.....	320
POGUMNA SOPOTNICA IN KOJOTI	323
NEKAJ ČUDNIH TIPOV	325
LUAUA IN REDKE HAVAJSKE LEPOPICE.....	328
WASHINGTON TAKOJ PO 11. SEPTEMBRU 2001	331
»ŠTIRINAJST VELIČASTNIH«	331
PRAZNO LETALIŠČE	332
OD NOVEGA HOTELA DO POKOPALIŠČA ARLINGTON..	333
BREZPLAČEN KONCERT IN BOMBNI PREPLAH.....	334
SLAB DAN ZA MICHAELA JORDANA.....	335
TUROBNI NEW YORK OB RUŠEVINAH	336
ŠE ENA LETALSKA TRAGEDIJA	336
ZANIMIVI PROTESTNIKI PRED KONGRESOM IN BELO HIŠO	337
ŽAR NA DEŽELI IN SPREHOD Z DRNOVŠKOM.....	338
ŽALOSTNI AMERIŠKI SIJAJ DIREKTORJA TELEKOMA.....	340
NAŠA PRVA »VOJNA ŽRTEV«	342
ROOSEVELT SE NI BAL TERORISTOV	344
MOJ SOPOTNIK MOISE IZ AUSCHWITZA	345
Z NOŽEM MIMO LETALIŠKE KONTROLE.....	346
ZDA IN WASHINGTON	
PRED NAPADOM NA IRAK	349
HILTON ZA TRIDESET DOLARJEV	350
SPOMINI AMERIŠKEGA AMBASADORJA	352
PODZEMLJE AMERIŠKEGA KONGRESA.....	353
AMERIŠKE ZGODOVINSKE NAPAKE.....	354
IZUMRLA OKOLICA BELE HIŠE.....	357
KANADA- POUČEVANJE, RAZISKOVANJE, POTOVANJE.....	359
BILANCA ODHODA V KANADO	359
ZEMLJEPISNE IN PODNEBNE ZNAČILNOSTI KANADE....	362
DEMOGRAFSKI PREREZ KANADE.....	364

KANADSKI WELCOME.....	366
WINNIPEŠKI FOLK FESTIVAL.....	370
KANADSKI DROBCI.....	374
<i>Money first</i>	374
<i>Humanity second</i>	375
<i>Prednosti in pomanjkljivosti kletnega stanovanja</i>	376
<i>Nakupovanje</i>	377
<i>Film in seks naprodaj</i>	377
<i>Priprave na kanadsko divjino</i>	380
<i>Trenutek slabosti</i>	381
FOLKLORAMA.....	381
VLADNI SEKTOR V KANADI.....	385
NOVA STRANKA SE PREDSTAVI.....	386
ESKIMI IN INDIJANCI - PRVI KANADČANI.....	390
<i>Življenje na arktičnem svetu</i>	392
PO REKAH IN JEZERIH ONTARIA.....	395
<i>Narodni parki v Ontariu</i>	395
<i>Kanuji in narava</i>	397
<i>Malce izgubljeni</i>	399
<i>Prvi taborni ogenj</i>	403
<i>Počitek</i>	404
<i>Po isti poti nazaj</i>	407
ŠTUDIJSKI MESEC V KANADI DESET LET KASNEJE.....	409
<i>S sarsom okužena Kanada</i>	409
<i>Dobri stari Winnipeg</i>	411
<i>Trdnjava Fort Garry</i>	412
<i>Winnipeški drobc</i>	413
<i>Živahni zadnji vikend</i>	417
<i>Ob odhajanju</i>	419
KAM GRE QUEBEC?.....	422
MEHIKA IN INDIJANSKE KULTURE.....	426
NESNOSNA LAHKOST (BREME) LETENJA.....	426
NESREČNI PRVI DAN V ACAPULCU.....	433
MEXICO CITY IN AZTEŠKE PIRAMIDE.....	435
SOCIOLOGIJA PLAŽE.....	444
ZGODNJE INDIJANSKE KULTURE.....	452
<i>Prvotni razvoj</i>	452
<i>Olmeki</i>	457

<i>Maji in Tolteki</i>	458
<i>Zapoteki in Miksteki</i>	462
<i>Teotihuacan in Tolteki</i>	463
<i>Azteki</i>	463
WASHINGTON IN MIAMI	475
DOLGOTRAJNI POLET IN WASHINGTONSKI PRTLJAŽNI REBUS	475
ZGODOVINSKE ZNAMENITOSTI AMERIŠKE PRESTOLNICE IN SREČANJE Z MICHELE OBAMO.....	478
BLEŠČEČI IN GLAMUROZNI MIAMI.....	490
YUCATAN IN KARIBI	495
PROTI KAJMANSKIM OTOKOM.....	495
MEHIŠKA KARIBSKA OBALA IN ČAROBNA DEDIŠČINA MAJEV	499
OBISK JUŽNE DAKOTE – DEŽELE CRAZY HORSA, SITTING BULLA, CUSTERJA IN WOUNDEED KNEEJA	509
ALI RES V SEVERNO AMERIKO HODIM ŽE 40 LET?	509
MUZEJ KANADSKIH PIONIRJEV IN INDIJANSKI REZERVAT	512
ŠE EN IZJEMNI MUZEJ V MESTECU VALLEY IN NEZNANA ATOMSKA SUPERSILA.....	514
SPOMENIK SITTING BULLU IN MESTECE WALL	520
MOUNT RUSHMORE, WOUNDED KNEE IN ZGODOVINA BLACK HILLS.....	522
SPOMENIK POGLAVARJU CRAZY HORSU.....	534
ZLOGLASNO MESTO DEADWOOD IN WILD BILL HICKOK.....	536
»VESOLJSKA LADJA JE PRISTALA«.....	538
LITERATURA	542

ŠTIRI NAJVEČJE DRŽAVE

(moj prvi popotniški zapis)

MOSKVA - PEKING - WASHINGTON - OTTAWA
1988-89

Verjetno je res, da »majhno je lepo«, vendar mene vseeno privlači veliko. Vsaj kar se potovanj in študija tiče. Tako mi je v letih 1988-89 uspelo prepotovati lep del največjih dežel sveta: Združenih držav Amerike, Kanade, tedanje Sovjetske zveze in Kitajske.

Seveda je bilo vedno zraven tudi nekaj dela in študija: svetovni in ameriški politološki kongres v Washingtonu, serija predavanj po največjih kanadskih in nekaterih ameriških univerzah, vrsta pogovorov z diplomati, poslovneži, novinarji v Pekingu, mednarodna sociološka konferenca, predavanja in razgovori v Moskvi.

Prav delo je tisto, ki te pribije v mesto, čeprav me privlačijo predvsem pokrajina, neskončne železne, asfaltne in zračne poti, ki so stkane na površju teh štirih ozemeljskih kolosov. Kljub 10 tisočim kilometrom na kolesih avtobusnega mogočca Greeyhounda, ki pokriva ameriško in kanadsko cestno omrežje (devet dni in noči nepretrgane vožnje, v katerih sem septembra 1988 trikrat prekoračil ZDA od vzhoda do zahoda, je osebni rekord avtobusnega križarjenja po Severni Ameriki), pa 12 dnevom transibirske »železne uspavanke« po Sovjetski zvezi in Kitajski, spoznaš le njihov neznamenit delček. Samo nekaj kratkih potez, nekaj hitro kopnečih stopinj ti uspe zapustiti v ruskih širjavah, kanadskih gozdovih, jezerih, visoko civiliziranih mestnih združbah, ameriški raznovrstnosti, kitajskem vrvežu. Morda je prav v tem privlačnost velikega - ne glede na to kolikokrat se boš vračal, ne glede na to kako podrobno boš proučeval njihove družbene, zgodovinske, kulturološke tvorbe, silnice, vedno boš nedorečen, nedokončan, vedno bo ostalo neosvojeno širno polje, ki te bo vabilo. To je cilj, motiv, ki poganja os življenja, da se vrti, da vidi smisel bivanja in dejavnosti. Ko polje prekoračiš, ne moreš več najti novega ...

Upam si reči, da prestolnice teh veledržav dobro izražajo utrip vse države in družbe; predvsem to velja za Moskvo in Peking, Ottava in Washington sta le upravnoadministrativni središči.

Verjetno srž Amerike mnogo bolje ponazarja skoraj dvajsetmilijonski New York, podoba Kanade pa svetovni finančni center Toronto.

Zlasti za New York bi lahko rekli, da je v primerjavi z Washingtonom predvsem potencia temnih plati ameriškega vsakdana; kriminala, nasilja, rasnih

nemirov, prostitucije. Res da sta oba polna pomembnih bančnih, znanstvenih, upravnih ustanov svetovnega formata, vendar ti to ob strahu in negotovosti za lastno varnost pogosto le malo pomeni. Nekaterim New York ugaja zaradi njegovih muzejev, bogatega umetniškega utripa; zame je vedno pomenil le temno liso, na katero sem stopil ob prihodu in odhodu iz Amerike. Vedno sem jo želel čim prej zapustiti. Tudi za nekatere njegove zanimive točke (najvišja nebotičnika Trgovinskega centra, palača OZN, Empire State Building, Manhattan) se mi je zdelo, da jih je prekrila patina umazanije in nasilnega valovanja nepregledne človeške reke. Le prvič, v zgodnjih sedemdesetih letih, ko sem neke noči od daleč strmel v luči Manhattna, sem New York dojemal kot svetovno središče, kot metropolo civilizacije.

Washington pa kaže tudi številne sončne obeliske ameriške družbe: bogastvo, moč, ponos ameriške države, ki so neposredno zapisani v sodobni in klasični ameriški arhitekturi s čudovitimi spomeniki, mogočnimi zgradbami ter kongresno zgradbo ameriške federacije, širokimi avenijami, prostranimi parki, čistočo. Zanimiv utrinek z omenjenih politoloških kongresov; svetovni kongres je potekal v dvoranah hotela Sheraton, ameriški politološki kongres pa v hotelu Hillton, vendar si na mizah lahko videl le vodo v plastičnih vrčih in čašah, ki so jo raznašali ubogi črni natakarji. Za vsako skodelico kave ali čaja si moral odšteti »zelenčke« v hotelski restavraciji. Noben cent se ne potroši nenamensko. Tudi na cesti te dokaj številni prosjaki ne bodo zaprosili za dolar, vedno le za nekaj centov.

Le New York je v tem nekaj posebnega: pravijo, da se tam ne podaj na ulico, če nimaš v žepu natančno 18 dolarjev - prav toliko namreč stane »en špric«. Če narkomanu ne ustrežeš v njegovi želji, je to pogosto zadnja želja, ki si jo kdaj slišal.

New York in Washington sta tudi najdražji ameriški mesti. Medtem, ko na deželi dobiš sobico v motelu že za 10 dolarjev, se tu cena najskromnejše namestitve giblje med 60 in 80 dolarji na dan.

Drugi severnoameriški par, kanadska Ottawa in Toronto, sta mnogo bližja idealnemu urbanemu središču. Nasploh lahko to rečemo za Kanado v celoti, posebej še če jo primerjamo z ZDA. Civilizacijsko humana raven kanadskih gospodarskih, političnih, socialnokulturnih rešitev, ustanov, stila življenja in dela je neprimerno višja kot v njeni južni sosedih. Kljub temu pa ZDA povsod malikujejo kot vrhunec družbene ureditve, kot skorajda najvišjo točko človekovega in družbenega razvoja. To je seveda najbolj poudarjeno v razpadlem socialističnem kampu. V Moskvi moraš npr. čakati osem dni, da sploh prideš do telefona pred Ameriško ambasado, po katerem potem lahko vprašaš ameriškega uradnika, kdaj bi te lahko sprejel na pogovor.

Res pa je, da je Kanada ozemeljsko sicer druga največja država sveta, prebivalstva pa ima le nekaj več, kot ga je imela nekdanja Jugoslavija (le-to je večinsko skoncentrirano v nekaj večjih mestih vzdolž ameriško-kanadske meje). Vendar je njena vloga v svetovnem obsegu mnogo bližja njeni ozemeljski kot pa prebivalstveni velikosti. To še zlasti velja za njene bančno-finančne zmogljivosti, saj je Kanada svetovna finančna velesila.

Tradicionalna je tudi njena odprtost za priseljence vseh narodnosti in ras. V Torontu je ob pristanišču nekakšna »četrt priseljencev«, kjer so se vedno ustavljali valovi priseljencev z vsega sveta. Včasih so bili to Italijani, Jugoslovani, Ukrajinci, Kitajci, danes prihajajo Vietnamci, Afganistanci, jutri bodo tam Vzhodni Nemci, Čehi, Rusi, Romuni. V tej četrti se je pričelo njihovo spopadanje z novim svetom, novim življenjem, novimi preizkušnjami. Večina jih je uspela, po nekaj letih se je prebila naprej, si kupila hiše in stanovanja v notranjosti Kanade.

Prav na področju manjšinske oziroma narodnostne politike je zanimiva in poučna primerjava ameriškega in kanadskega modela, ki lepo ponazarja duhovno-civilizacijsko podobo ZDA in Kanade in še zlasti njunih urbanih središč (na deželi, med preprostimi ljudmi pravzaprav razlik sploh ni, spojenost z naravo in med ljudmi samimi je mnogo pomembnejša kot kakršne koli umetelne politične, gospodarske ovire).

V ZDA bi narodnostno politiko lahko označili kot zasnovano »ameriškega ekonom lonca«, v katerega stlačiš vsemogoče sestavine, ven pa pride »univerzalni ameriški človeček«. Američani tako ne podpirajo narodnostne identitete priseljencev oziroma svojega celotnega prebivalstva, marveč želijo ustvariti novega človeka z ameriškimi navadami, kulturo, stilom življenja in mišljenja. Popularnost Reagana je bila morda prav v tem, da je ponazarjal takšnega tipičnega Američana.

Kanadčani pa nasprotno menijo, da je nacionalni izvor »sveta krava«, ki jo je treba skrbno ohranjati in negovati. Izrecno podpirajo narodne značilnosti vsake skupnosti v Kanadi, skušajo eksplicitno poudarjati in razvijati njene posebnosti. Zato so različni stili življenja, kulture mnogo prisotnejši in bolj poudarjeni v kanadski stvarnosti kot pa v ameriški. Res pa je, da ne enim ne drugim ni uspelo razrešiti problema indijanskega avtohtonega prebivalstva (tako v ZDA kot v Kanadi živi le-to stlačeno v rezervatih in propada zaradi alkohola, droge in kriminala).

Še eno stvar je treba omeniti v zvezi s kanadskimi mesti, kar velja še zlasti za Vancouver in Toronto. To je fenomen Hongkonga. Le-ta naj bi iz statusa britanske kolonije prešel v sklop Kitajske. Kljub temu da je kitajska politika izvajala nekatere manevre prav s ciljem pokazati Hongkongu, da mu ne bo

nič hudega pod kitajskim plaščem (npr. teza o soobstoju kapitalističnega in socialističnega znotraj Kitajske oz. o sožitju dveh sistemov), ji tisti, ki so si takšno pozo lahko »privoščili«, niso kaj dosti verjeli (junijsko klanje 1989. leta na Tiananmenu je bil strahoten šok še za vse preostale prebivalce Hongkonga). Veliko njegovih premožnejših prebivalcev se je namreč odselilo na tuje (seveda obenem z bolj ali manj »težkim« kapitalom).

Prav Vancouver in Toronto sta bila cilja predvsem za najbogatejše. Gradijo se cele luksuzne četrti za priseljence iz Hongkonga, kupujejo hiše in stanovanja. Prav gotovo je bila to dobrodošla injekcija kanadskemu velikemu kapitalu, običajni ljudje pa predvsem bentijo zaradi višjih cen nepremičnin kot posledice dodatnega povpraševanja. Kot sem že omenil, so junijski dogodki na smrt preplašili še preostale prebivalce Hongkonga (ki je v svojih najboljših časih štel skoraj 6 milijonov duš).

Po drugi strani pa je pokol študentov naredil nepopravljivo škodo sami Kitajski, ki se je zavedala pomena te mestne državnice in dolga leta preudarno tkala svojo mrežo okoli nje. Spomladi 1989. leta, ko je Kitajska v hongkonško ekonomijo že vložila celih pet milijard dolarjev, so dali svoji najrazvitejši provinci (ki meji na Hongkong oz. ga v celoti obkroža, razen z morja) poseben avtonomen status prav s ciljem, da bi se lahko čim bolj elastično (v zakonodajnem, gospodarskem, političnem smislu) prilagajala Hongkongu in ga postopoma vklenila v svoje oz. v kitajske lovke. Po Tiananmenu se je govorilo tudi o ponudbi Avstralije, ki je prebivalcem Hongkonga ponudila ozemlje v velikosti dveh Zahodnih Nemčij, da si tam zgrade nov Hongkong.

S tem pasusom sem pravzaprav že presedlal s severnoameriških na kitajske horizonte.

PEKING

Kljub tedanjemu (september - oktober 1989. leta) izrednemu stanju (vojaški upravi), kljub pokolu, ki ga je v juniju izvedla podivjana soldateska, kljub panojem, ki so objavljali farse sodnih procesov proti udeležencem »kitajske pomladi« na Tiananmenu, je bil Peking še vedno zelo simpatično mesto. Skupno z Moskvo (in seveda v primerjavi s severnoameriški mesti) je to, da je avtomobilov sila malo, njegova posebnost pa so reke kolesarjev (Kitajci so v svoji gospodarski reformi, ki je obenem pomenila tudi razcvet njihovega osebne standarda, prišli do hladilnikov, pralnih strojev in barvnih televizorjev, do avtomobilov pa še ne).

Od vseh metropol je brez dvoma prav Peking živahnejši, utripajoč, neukrotljiv. Zame je mesto upanja, skokovitega razcveta, kitajske podjetnosti in prilagodljivosti. Pa vendar me obenem spreleti srh, ko pomislim na tedanje junijske dogodke: očitvidci so mi pripovedovali, da, ko se je na Tiananmenu bil boj, ko so študentje metali molotovke na tanke in potem ko so vojaki ne samo hladnokrvno streljali v neoborožene ljudi, temveč jih celo zasledovali po ulicah, hišah in jih pobijali od zadaj (veliko vojakov je padlo ob menjavi šaržerja, ko je bil za preganjance edini izhod, da ubijejo podivjanega morilca v vojaški obleki), se je v drugih delih Pekinga življenje odvijalo kot, da se nič ne dogaja. Ljudje so kolesarili, kupovali, se sprehajali...

Ravno ta neustavljivost reke življenja, razvoja, spreminjanja pa daje tudi upanje, da je sedanje militaristično mračnjaštvo le začasna in prehodna faza, da se bodo reforme in spremembe nadaljevale.

Kitajska in Peking sta v zadnjem desetletju, desetletju reform (po Mao-vi smrti in koncu njegove utopistične kulturne revolucije) doživela nesluten razcvet. Če je kje, potem je klasična in preprosta reformska formula: zasebna lastnina in tuji kapital doživela svoj veliki uspeh prav na Kitajskem.

V nekdanj turobno in brezbarvno maoistično uniformo odet Peking se je v nekaj letih spreobrnil v raj za šoping, v metropolo, ki ponuja izjemne zgodovinske spomenike (na njenem obrobju je tudi slovit »veliki zid«, ki je s svojimi šesttisoč kilometri edina človeška tvorba, vidna z Lune), svojevrsten način življenja, dela, pa tudi najbolj luksuzne hotele. V trgovinah se praktično pri vsaki stvari kaže eksplozija kitajske ustvarjalnosti, izjemnega umetniškega in oblikovalnega smisla. Zdi se ti, da ima skoraj vsak prebivalec Pekinga nekakšen biznis - ali prodaja hrano, obleko, stare čevlje, pijačo, spominke, sadje, menja na črno itd. Tudi goljufij in kraj je veliko, pojavlja se tudi prostitucija. Mislim, da je s takšno gospodarsko reformo Kitajska našla samo sebe in da tu poti nazaj ni več.

Kljub najboljšim namenom mi v Pekingu ni uspelo navezati stikov s kitajskimi univerzitetnimi in političnimi ustanovami (to od junijskih dogodkov dalje kar nekaj mesecev ni uspelo tudi tedanji jugoslovanski ambasadi). Vsi udeleženci, posebej še aktivni člani reformskih procesov (predvsem ekonomisti, filozofi, pravniki), so bili v postopku preverjanja, spraševanja (vsi so pisali desetine strani dolga poročila, kjer so morali natančno popisovati svoje obnašanje, stike, delovanje ob kritičnih dnevih itd.).

Zanimivo je, da je policija odpovedala svojo pokorščino pri zapiranju in spraševanju ljudi ter da je to počela predvsem vojska. Pri tem so ji bila v veliko pomoč tudi prejšnja novinarska poročila, zlasti intervjuji s študentskimi voditelji in organizatorji demonstracij. Govorilo se je tudi o številnih

(vojaških) civilno oblečenih snemalcih, ki so pridno snemali vse dogajanje na Tiananmenu. Vojska je vse takšne vire skrbno shranila in na njihovi podlagi opravljala represalije. Po uradnih podatkih naj bi bilo v zaporih 4 tisoč ljudi (obstajalo je deset kategorij obtoženih glede na »težo zločina«), po kitajski tradiciji pa je to število treba pomnožiti s štiri ali pet, da dobimo pravičen podatek.

Od nekdanje kritične predvsem družboslovne inteligence so jih veliko postavili na cesto (neki univerzitetni profesor sociologije se je potem zaposlil kot turistični vodič), še več jih je bilo na »dopustu« (kar je pomenilo nekakšen hišni pripor in opazovanje).

Sila previdno je bilo tudi ravnanje s študenti, ki so bili poglavitni akterji junijskih dogodkov. Le nekatere, predvsem neproblematične (tehnične in naravoslovne) fakultete so pričele šolsko leto 1989/90 tako kot po navadi - 1. septembra. Vsak dan so bili njihovi študentje deležni partijsko-političnega »pranja možganov« - dekan in partijski vodja sta jim brala levite o njihovem napačnem ravnanju v junijskih demonstracijah ter jih prepričevala o popolnosti komunističnega režima. Družboslovno-humanistične fakultete so začele pouk precej pozneje, ko so se po mnenju kitajskih oblasti strasti že malce pomirile.

MOSKVA

Še z očmi običajnega popotnika si v Moskvi lahko opazil mnogo več ideološko-politične sproščenosti obenem z gospodarsko brezupnim položajem, kot pa v Pekingu. Brez dvoma je Moskva najbolj pusto, sivo, zanemarjeno mesto od obravnavanih metropol. Vendar pa ima nekaj čudovitih točk. Na prvem mestu je seveda zbir cerkev in stolpov ter palač, ki sestavljajo vladno središče Kremelj ter Rdeči trg z Leninovim mavzolejem. Za kremeljskim obzidjem se v lepem vremenu lesketa reka Moskva. Kot da se je ta podoba spustila v Moskvo iz nekega drugega sveta, iz njene davne zgodovine. Nasploh so cerkve, samostani (npr. Zagorsk, Rostov) največji kapital potencialnega sovjetskega turizma. S socialističnimi spomeniki, zgradbami, arhitekturo si pač ne bo mogla dosti pomagati (v tem prednjačijo Stalinove realsocialistične stolpnice - samo v Moskvi jih je sedem, so pa tudi v drugih nekdanjih socialističnih državah).

Čudoviti so tudi njeni ogromni parki, ki so kombinacija zelenih sprehajalskih kompleksov, igrišč in zabavišč za otroke (tudi z živalskimi vrtovi), prostorov za kulturne in zabavne prireditve. Imajo pa eno pomanjkljivost - ker

v Moskvi praktično nihče nima avtomobila, tem parkom zlasti v nedeljo ne uspe sprejeti vseh obiskovalcev (prebivalstvo Moskve se z okoliškimi kraji približuje številki 10 milijonov) in je zato v njih velika gneča. Izjemen je tudi moskovski metro (po udobnosti, varnosti, točnosti, da cene sploh ne omenjam, gladko poseka vse svoje konkurente v obravnavanih mestih). Sovjetska ekonomija in družba sta v svojem razvoju pač skušala udejaniti preprosto real-socialistično formulo: vsakemu državljanu je treba zagotoviti službo, stanovanje, prevoz, zabavišni prostor (seveda vse s prizvokom skupnostne harmonije). Tako je tudi z vsemi izdelki osebne porabe, ki so še vedno na kolektivistični ravni 20. let (kar se kakovosti in oblike tiče) oziroma jih še večkrat sploh ni. Od živil si lahko dobil le kruh in mleko (v sorazmerno krajših vrstah), vse drugo pa je bilo že vprašljivo. Prav področje življenjskega standarda, tako občutljivo in pomembno področje za vsakega posameznika, je bilo v Sovjetski zvezi popolna katastrofa. Partije niso vrgli s sedla le kritični duh, inteligenca, spoznavanje Stalinove strahovlade in zločinov, marveč predvsem gospodinje s cekarji, v katerih so bile - konzerve.

Kaj takega še nisem videl: trgovine z živili v strogem centru Moskve z ogromnimi izložbami - v njih pa okoli 100 konzerv (in to enakih), zloženih v kotu v obliki piramide, na sredini izložbe pa v obliki kocke. In to je bila najnazornejša slika sovjetske preskrbe in življenjskega standarda. Vse dobrine večje vrednosti (avtomobili, zemlja, stanovanja, potovanja) so se dobile po raznih (administrativnih, partijskih) seznamih znotraj podjetij, kar je bilo učinkovito (a neznosno) sredstvo nadzora vsakega posameznika - razen elit. Seveda je bil vedno še vzporeden črni trg, kjer se je dobilo vse (edina institucija, ki je učinkovito funkcionirala celo v socialističnih sistemih), vendar po nekajkrat višji ceni.

Kraj, kjer sem se vseh 14 dni, kolikor sem jih prebil v Moskvi, preživel pozne popoldneve in večere, pa se imenuje Arbati. Gre za približno 1,5 km dolgo ulico v središču Moskve, ki so jo zasedali slikarji, portretisti, karikaturniki, politični govorniki, glasbeniki, demonstrantje, pa seveda tudi nekaj klatežev, tatičev, prosjakov se je tam nabralo. Spomnim se, da sem najbolj bolščal v skupino obratih mladcev, ki so neutrudno nabijali po bobnih in drugih tolkalih ter v transu prepevali slavnice Hare Krišni, ko sem v začetku sedemdesetih let prvič prišel v New York. Ko sem skoraj 20 let kasneje, konec avgusta 1989, prišel na Arbate, pa je bila tam spet Hara Krišna iščeča in muzicirajoča skupina. Nekaj deset metrov niže se je utaboril jazz orkester (seveda v nekoliko skrčeni zasedbi), potem pa posamični kitaristi, kakšen flautist, harmonikar. Vmes so slikarji portretirali za to vedno pripravljene Moskovčane, govorniki so vneto tolkli čez sovjetski sistem, pri kakšnem kiosku

ali lokalčku ob cesti si dobil celo kaj za pod zob. Tu si si res olajšal dušo, se prepustil zahodnjaškemu ritmu ali prisluhnil nekako grozečim ruskim pesmim. Sem in tja si srečal tudi kakšnega miličnika v nekakšni gumijasti jakni in dolgo gumijavko v rokah. Ko sem se mesec dni kasneje vrnil iz Pekinga, pa se je podoba Arbatov že korenito spremenila. Moskovskim oblastnikom je bila takšna »svobodnjaška« cona očitno trn v peti. Pod izgovorom, da to moti tamkajšnje stanovalce, so prepovedali vsakršno muziciranje na Arbatih, tudi demonstrantov z različnimi parolami in napisi skoraj ni bilo več. Bilo pa je ogromno policistov. V skupinah si jih srečeval skoraj vsakih nekaj metrov, občasno je pridrvela marica in si počasneje ali hitreje utirala pot po ulici, ki je sicer namenjena le pešcem.

Vendar tudi milica ni mogla zamašiti vseh razpok - glasbeniki so se pričeli zbirati v bližnjih podhodih ali pa so prišli na Arbate, odigrali nekaj pesmic in se hitro pobrali. Pojavili so se plakati za zbiranje podpisov proti uvedbi izrednega stanja na Arbatih. Sovjetska zveza je bila pred eksplozijo...

ZAKAJ NA POT?

Obstoji cela vrsta razlogov, zakaj se podaš na potovanje. Obstoji tudi cela vrsta načinov, kako lahko potuješ. Razlogi za različne načine potovanja so spet različni, vendar lahko vseeno najdemo tudi skupen vzvod: življenjski nemir in radovednost, interes po spoznavanju novega, pripravljenost na spopadanje z neznanim, nepredvidljivim.

Seveda je bistveno drugače, če potuješ s turistično agencijo, kjer je maršruta do potankosti določena, kjer vodič skoraj za roko vodi skupino od znamenitosti do znamenitosti ali pa če se v ocean popotovanj vržeš na lastno pest.

Praviloma sem potoval sam, le izjemoma s kolegom. V tem je določen čar. Sam v tujini se počutiš kot svetilnik v temni noči - sam, samcat, prepuščen na milost in nemilost tujemu in trdemu okolju, brez opore, prijateljev. Brez dvoma pa ti takšen način potovanja najbolj poteši pustolovsko žilico, da občutek svobode, neomejenosti.

Posebej v študentskih letih sem tako nekajkrat popotoval po ZDA, delal na Norveškem in Izraelu, pa tudi zadnja potovanja po Sovjetski zvezi, Kitajski, ZDA, Južni Ameriki, Mehiki in Kanadi so bila v takšni »samotarski« izvedbi.

Po drugi strani pa so me potovanja v takšnem slogu preveč utrudila. Včasih sem prišel s potovanja nazaj domov bolj utrujen, kot pa sem nanj odšel. Res da drugače utrujen, vendar vseeno potreben počitka. Osebno namreč verjamem v teorijo polnjenja »osebnih akumulatorjev«. V letih študija in dela sem imel praviloma vedno obdobja izjemno trdega, praktično neprekinjenega dela oziroma študija (od jutra do večera skoraj brez prostih koncev tednov), pa tudi obdobja sorazmerno dolgega počitka ali vsaj povsem drugačnih interesov (na primer gradnja hiše). V študentskih letih sem tako vsa poletja preživel na delu v tujini - ameriških kampih, delo v norveškem prevoznem podjetju in izraelskem rudniku bakra. Potem sem se izmenjave študija in tujine naveličal. Vrsto let sem nato poletja preživel ob zidanju hiše in brezskrbnih počitnicah na Jadranu. Nenadoma pa se mi je ponovno povrnila želja po tujini. To pot tako v samotarski kot v družinski izvedbi. Če potuješ z družino, je agencijski način potovanja verjetno primernejši. V Zahodni Evropi ali Severni Ameriki, kjer je organizacija potovanja ali bivanja enostavna, kjer ni večjih jezikovnih in socialnokulturnih ovir oziroma razlik, je tudi tveganost družinskega potovanja majhna. Čeprav potovanja po ZDA z avtobusi Greyhounda v družinski inačici danes ne bi več ravno priporočal.

V Afriki, Aziji in Vzhodni Evropi, Kitajski, Sovjetski zvezi pa se problemi hitro nakopičijo. Nezmožnost komuniciranja, nerazvitost posameznih načinov prevoza, vprašljiva varnost niso ravno najprimernejše okolje za družinske izlete.

Če imaš dovolj denarja in si lahko privoščiš bivanje v najboljših hotelih, drage letalske vozovnice, se tudi z družino in brez turistične agencije lahko podaš na potovanje. Verjetno pa bi bili stroški precej večji kot v agencijski izvedbi. Skupinsko potovanje namreč po navadi razpolovi ceno letalske vozovnice, ki pa je na potovanjih v daljne dežele glavna stroškovna postavka. Spomnim se, da je bila samo cena letalske vozovnice v Moskvo večja, kot pa nas je v družinski izvedbi stalo desetdnevno križarjenje po čudoviti reki Volgi z letalskimi vozovnicami vred. Zaradi relativne nerazvitosti letalskih povezav in drugih razlogov je mnogo težje dobiti nizke cene letalskih vozovnic na primer med Evropo in azijsko, afriško celino. So pa še druge prednosti agencijskega načina potovanja. V kratkem času spoznaš najznamenitejše točke dežele, ki jo obiščeš. Imaš pravzaprav kombinacijo varnosti in udobja, ki ti jo zagotavlja agencijski okvir ter občutek pustolovščin, neznanega, nevarnega, ki ga lahko doziraš v času, ki ti je prepuščen, da ga zapolniš v lastni izvedbi. Težko bi na primer rekel, da spoznaš Tajsko, če ne bi užil raja njenih najbolj luksuznih hotelov, neizmerne prijaznosti Tajčic, razkošja hotelskih bazenov in hrane.

To ti praviloma ponuja agencijski način potovanja. Še vedno pa imaš tudi možnost, da iščeš samega sebe po barih Patponga, da si najameš velik ameriški džip in z njim križariš po Bangkogu in okolici. Verjetno je, da boš zaradi agencijskega okvira izpustil potovanje po džungli na slonovem hrbtu, spanje v šotoru, pred katerim gori ogenj, ki odganja divje zveri in okoli katerega je posut prah, ki tako draži kožo kač, da se obrnejo...

Agencijsko organizirana potovanja te morda celo bolj motivirajo, nedvomno pa te motivirajo drugače, kot pa če potuješ oziroma živiš v tujini sam.

Moram reči, da sem z leti popotovanj razvil poseben interes za bivanje v tujini, kar se je posebej pokazalo med mojim zadnjim enoletnim študijem in poučevanjem v ZDA in Kanadi. Ugotovil sem, da mi je bilo sila všeč predvsem zaradi relativne enostavnosti problemov in ovir, ki sem jih moral razreševati v tujini. Doma se ti problemi, težave, obveznosti enostavno tako nakopičijo, da včasih kar potoneš vanje. Zlasti v obdobju mojega bivanja v Pittsburghu, pod varnim okriljem Fullbrightove štipendije, so bili problemi zelo enostavni: študij od jutra do večera, pozneje pisanje in popravljanje moje ameriške knjige, izdelava orisov predavanj, ki sem jih od časa do časa imel na različnih ameriških univerzah. To pa je bilo tudi vse. Ob tem sem skrbel le

še za dobro fizično kondicijo s svojim vsakodnevnim treniranjem v univerzitetni telovadnici in bazenu. Nobenih sestankov, preprirov doma in v službi, nobenega drvenja, živčnosti, zamujanja.

Številni se v tujini ne znajdejo najbolje - domotožje, novo okolje in navede, odsotnost družine in prijateljev. Jaz pa nikjer v obdobju zadnjih 10, 15 let nisem naredil toliko kot v tujini.

Že ko sem v 70-ih letih delal po ameriških kampih, v norveškem Trondheimu in izraelskem Eilatu, sem vedno v poletnih mesecih naštudiral nekaj izpitov, napisal eno ali dve diplomski nalogi. V tujini nekako vsa bremena odpadejo z mojih ramen, lahko se koncentriram le na študij.

Verjetno obstoji nevarnost, da ob takšnem načinu življenja razviješ določeno stopnjo nestabilnosti in nemira, ki lahko preraste v obsedenost s potovanji, bivanji v tujini. Vse to lahko postaja življenjska nujnost, mamilo ali ključ za reševanje problemov.

Ali res lahko razrešiš življenjske in osebne probleme doma tako, da se umakneš v tujino? Morda. Veliko dilem in na prvi pogled neznanskih zagat se pogosto pravzaprav razreši samo od sebe.

Drugače je, če ti potovanja in bivanja v tujini postanejo stalnica. Številni diplomati, zunanjetrgovinski predstavniki so mi pripovedovali o močni krizi identitete. Ko niso vedeli več, kam pravzaprav spadajo. Ne morejo navezovati trdnjših vezi z okoljem, kamor jih je postavila služba; na drugi strani pa se jim trgajo vezi z domovino, s prijatelji, sorodniki v domačem okolju.

Obenem pa je res, da bivanje v tujini prispeva k temu, da bolj ceniš dom, družino, varnost in toplino doma. Posebej moje bivanje v Pittsburghu me je pogosto spominjalo na družino, prijatelje.

V Pittsburghu sem stanoval v Oaklandu oziroma na vrhu hriba, ki se je vzpenjal nad univerzitetnimi zgradbami. Vsak dan sem tako vsaj dvakrat dnevno (zjutraj in zvečer) prehodil stotine stopnic med mojo skromno sobico v črnski ulici na vrhu hriba in mojo pisarno v univerzitetni zgradbi. Posebej še zvečer, ko sem se okoli enajstih ali celo opolnoči vračal po izpraznjenih ulicah, se vzpenjal po stopniščnem loku hriba ob robu gozda, sem se počutil kot zemljan na Luni, kot daljni opazovalec življenja, kot brezživljenjska kamera, ki snema vse, kar se dogaja okrog nje.

Življenje v tujini, zlasti še če si brez družine, je nekakšno vegetiranje, bolj ali manj učinkovito izpolnjevanje delovnih obveznosti.

Še eno zanimivo lekcijo mi je dala tujina. Zaradi nje sem se v bistvu naveščal potovanja, dela in življenja zunaj doma v 70-ih letih ter se nato dobrih 10 let praktično nisem premaknil iz Jugoslavije. Ugotovil sem, da so problemi, interesi, potrebe in želje ljudi povsod po svetu domala enaki, da se razlikujejo

le v niansah, v poudarkih. Ko sem namreč kot 20-letni mladenič pričel s serijo potovanj v začetku 70-ih let, sem bil prepričan, da bom zunaj odkril nekaj novega, boljšega, lepšega. Drugačne ljudi, drugačno življenje. Pa nisem.

Spoznal sem, da so tudi v vsaki drugi deželi, v vsaki drugi kulturi dobri in slabi ljudje, z istimi problemi, kot jih imaš sam, da ti tudi v tujini prav nič ne pade z neba. Zato sem se po nekaj letih kar nekako umaknil in si rekel: »Dovolj imam tujine.« Zanimivo je bilo, da sem takrat dobival štipendijo za diplomatsko službo. To je bilo v skladu z mojimi vse daljšimi in vse bolj oddaljenimi potovanji v zgodnjih študentskih letih. Ko pa sem se naveličal tujine, tudi o diplomatski službi nisem več hotel slišati. Ob koncu študija so mi ponujali možnost zaposlitve pri mednarodnih ustanovah v ZDA in Zahodni Evropi, vendar se zanje nisem zmenil. Poleg tega sem bil takrat tudi študijsko in delovno vezan na proučevanje jugoslovanske družbe in sistema.

TUJINA IN NEVARNOSTI

Prepotoval sem že kar dobršen kos sveta, kar nekaj let preživel v tujini. Ali so potovanja nevarna? Kolikokrat sem bil napaden, okraden, v večji ali manjši nevarnosti? Kaj vse sem izgubil?

Menim, da imam kar dobro bilanco. Moram reči, da sem zadnja leta tudi izjemno previden, da hudo pazim na prtljago, kje se gibljem, s kom se družim. Ko sem 20 let prej potoval na primer po ZDA, me takšne stvari seveda niso prav nič skrbele.

Z ljudmi, ki sem jih srečeval na letališčih in na poti, sem odhajal k njim domov, stanoval pri njih, štopal na cestah itd. Ob polnoči sem se znal sprehoditi po črnskih barih San Francisca, spati s spalno vrečo na letališčih, v divjini. Vendar tudi še zdaj včasih narediš napako, neumnost in se zgroziš, ko jo pozneje preanaliziraš.

Neposrednih napadov ali poskusov kraje, razen spopadov z »mularijo« v Riu de Janieru (ki so sicer lahko tudi zelo nevarni), pravzaprav nisem doživel.

1988. leta me je pri menjavi na črno v Pekingu domačin ogoljufal za par dolarjev, kar zaradi denarja ni omembe vredno. Zanimiv pa je bil celoten dogodek.

KITAJSKA MENJAVA »NA ČRNO«

Glede na lastne potovalne izkušnje ter dolgoletne (tudi jugoslovanske menjave deviz na črno) sem se seveda imel za velikega strokovnjaka na tem področju. Poznal sem vrsto trikov: ko ti prodajalec poskuša iztrgati denar iz rok in zbežati; ko ti da nekaj pravih bankovcev le na vrh kupčka denarja, vmes pa narezan papir; ko ti da le polovičke bankovcev in podobno.

V Pekingu je bila menjava deviz poseben »uradni hec«. Bila je sicer zakonsko prepovedana, vendar jo je relativno pragmatičen stari in tudi novi kitajski režim (pred in po Tiananmenu) ne le dopuščal, temveč celo organiziral. Kot vsaka dežela v razvoju je tudi Kitajska potrebovala tuj kapital. Problem je nastal, ko tujci svojih velikih dobičkov niso mogli vzeti ven iz Kitajske, kajti kitajski juan ni konvertibilen. Zato je vlada spodbujala tuje korporacije, da so po ulicah Pekinga postavile majhne lesene hišice, kjer so uradno prodajali nekakšne spominke ali pijače, v bistvu pa so turisti tu lahko zamenjevali svoje devize. Na ta način so tuje korporacije prihajale do deviz, ki so jih potem lahko vlagale, kjerkoli se jim je pač zdelo. Neki kanadski

menadžer, ki sem ga srečal na nočni vožnji z vlakom iz Pekinga proti majhnemu mestecu, ki slovi po tisoč sfinjah, vzdanih v votline hriba v bližini mesta, mi je pripovedoval o ogromnih dobičkih, ki jih je njegova ameriško-kanadska korporacija vlekla iz Kitajske. Šlo je za največji odprti kop železove rude na svetu. Vsak tuj menadžer, ki je sodeloval pri tem projektu, je imel okoli 20.000 dolarjev plače mesečno, ameriško hišo in vse udobje, ki ga ima sicer v ZDA. Domačini dobivajo le nizke mezde, ki pa so še vedno večje kot mezde kitajskih delavcev, ki delajo v kitajskih podjetjih oziroma le-ti brez tujega kapitala sploh ne bi imeli dela. Nerazviti in revni pač vedno potegnejo krajši konec, na takšen ali drugačen način.

Menjava deviz v Pekingu tako torej ni noben problem, saj je takšnih menjalnic dovolj na vseh koncih mesta. Zato je bilo paradoksalno, da sem vse to razlagal nekim finskim turistom, jim priporočal, naj nikoli ne menjajo na cesti, temveč le v takšnih hišicah, kjer lahko v miru sedeš, popiješ pijačo ali značilen kitajski sladki jogurt ter prešteješ denar.

Poleg takšnih menjalnic, te namreč razni bolj ali manj sumljivi tipi pogosto ustavljajo in ogovarjajo na cesti ter ponujajo menjavo po ugodnih pogojih. Prepričan o svoji vsevednosti poznavanja vseh mogočih menjalniških trikov, sem enkrat, ko mi je nekdo na cesti ponudil približno 10% višjo ceno, privolil v menjavo. Mračilo se je že, vidljivost je bila že dokaj slaba. Vse to bi me moralo seveda dodatno odvrniti od takšnega načina menjave. Vendar sveto prepričan, da bom na lahek način zaslužil dolar ali dva, sem najprej zahteval od menjalca, da mi da njegov denar. Svojega sem takrat imel še spravljenega v žepu. Za 10 dolarjev, kolikor sem jih nameraval menjati, bi mi moral dati 240 juanov. V menjalnici bi za 10 dolarjev dobil »le« 220 juanov.

Denar, ki mi ga je Kitajec takoj izročil, sem počasi in skrbno preštel. Ugotovil sem, da je bilo celo 10 juanov več torej 250 juanov. Pameten, kot sem bil, sem si rekel: »Možakar se je celo zmotil v svojo škodo in mi bo dal še 10 juanov več. Naredil bom res dobro kupčijo.« Niti na kraj pameti mi ni prišlo, da gre za preizkušen trik. Zato sem seveda naredil neumnost. Namesto da bi juane spravil v žep in mu dal svoje dolarje, sem mu juane dal nazaj ter ob tem skrbno pazil, da jih ne bi kam spravil ali zamenjal. Sledil je trik, ki sem mu nasedel. Možakar me je vprašal, če je njegovega denarja toliko, kot hočem in da ga bo raje še enkrat preštel. »Pa bo šlo mojih dodatnih 10 juanov,« sem si mislil. »Začuda« Kitajec tudi zdaj ni ugotovil, da je 10 juanov preveč. Tudi na takšen očiten impulz, da nekaj ni v redu, spet nisem reagiral. Ves vesel sem mu nato hitro dal svojih 10 dolarjev, on pa meni njegove juane.

Po nekaj korakih pa se mi je porodil dvom: - »Kako da možakar ni ugotovil, da mi je dal 10 juanov preveč?«.

Ustavil sem se ter še enkrat preštel šop juanov, ki mi jih je izročil. Seveda je bilo namesto 250 juanov, kolikor sem mislil, da jih imam, v šopu samo 120 juanov.

»Dobro me je pretental,« je končno šinilo skozi moje skisane možgane. Hitro sem se obrnil, vendar kitajskega menjalca ni bilo več.

Ko sem premislil o celem postopku menjave, sem ugotovil, da je moral takrat, ko je drugič prešteval denar, polovico nekako vtakniti v rokav.

Mnogo bolj žalostno od mene so jo odnesli moji znanci v sosednji hotelski sobi. To so bili kolumbski študentje, ki so študirali v Sovjetski zvezi in s katerimi sem skupaj potoval s transsibirsko železnico iz Moskve v Peking. V svoji sobi so namreč pustili okoli 400 dolarjev in ko so se vrnili, denarja ni bilo več. Bili so skorajda prepričani, da so denar ukradle čistilke ali nekdo drug od hotelskega osebja, ki ga je bilo namreč po kitajskih standardih povsod veliko. Hotel je bil eden od dveh najcenejših (in najslabših) v Pekingu - stal je le nekaj dolarjev na dan in znan je bil kot kraj za menjavo droge. V takšnem hotelu pač kaj dosti drugega tudi ne moreš pričakovati, zato je seveda treba denar in dokumente imeti ves čas pri sebi. Najboljši način je, da jih hraniš v pasu ali pa v vrečki, obešeni okrog vratu.

PRTLJAŽNI REBUS

Tudi moje prtljage mi na avionih oziroma drugih načinih potovanja niso prav dostikrat izgubili oziroma mi jo je po določenem času vedno uspelo dobiti nazaj. Najbolj poučno zame je bilo, ko sem enkrat izgubil svojo ameriško vojaško vrečo (duffle bag), ki mi jo je 1974. leta dal neki ameriški polkovnik jugoslovanskega porekla v Birminghamu, Alabama, in me od takrat spremlja na vseh mojih potovanjih.

To se je zgodilo na moji famozni več kot 200-urni avtobusni odisejadi na jesen 1988. leta, ko sem z avtobusi križaril po ZDA neprekinjeno kar celih devet dni in devet noči. Mojo prtljago so mi izgubili na liniji Los Angeles Salt Lake City.

Na avtobus sem stopil v Los Angelesu opolnoči, v naslednje postajališče Las Vegas smo prispeli okoli pete ure zjutraj. Iz avtobusne postaje, ki je kot po pravilu vedno v strogem središču ameriških mest, kar je seveda za avtobusne potnike sila ugodno, sem se sprehodil po igralnicah in hotelih tega norega zabavišnega mesta. Igralnice so bile še polne, ulice že malo opustele. Dokaj neznana zanimivost Las Vegasa je, da so hoteli in hrana v njih zelo poceni. Zaslužiti namreč skušajo predvsem z igralnicami, kjer se turisti odrešijo kar

lepih kupov dolarjev. Še sedaj mi ni povsem jasno, kako sem na tistem potovanju izgubil prtljago.

Za avtobusni način potovanja je treba povedati, da je zaradi varnostnih razlogov, pa tudi splošne urejenosti in visoke kakovosti ameriškega prevoza nasploh, ravnanje s prtljago na ameriških avtobusih zelo formalizirano. Pravzaprav je kopija letalskega prevoza prtljage. Ko vstopiš v avtobus, postajnemu uslužbencu oddaš prtljago in poveš končno točko potovanja, kjer jo dobiš nazaj.

Kratek stik pri mojem potovanju je verjetno nastal prav v Las Vegasu. Od Las Vegasa do Salt Lake Cityja, znamenitega mormonskega središča, kjer se je nekaterih mormonskih navad nalezal tudi naš nekdanji košarkarski as Krešimir Čosić, je več daljših ali krajših avtobusnih poti. To je običajno pri povezavah med glavnimi ameriški mesti. Imaš tako imenovani »milk bus«, ki se ustavi v vsakem zaselku, imaš pa tudi ekspresne povezave, ki so lahko kar za polovico hitrejša. Zato je treba vedno preveriti ne samo čas odhoda, marveč tudi čas prihoda v naslednje mesto. V Las Vegasu morda nisem dovolj natančno povedal, s katerim avtobusom bom potoval za Salt Lake City, ali pa so postajni delavci mojo prtljago postavili na drug avtobus. Skratka, moja vreča ni prispela hkrati z menoj v Salt Lake City. Moja napaka je bila v tem, da nisem sam kontroliral prtljage vsaj takrat, ko sem menjaval avtobuse oziroma na večjih postajah, ko čisto vso prtljago vzamejo iz avtobusov in jo prerazporedijo. Seveda me je ta neprijetna izkušnja naučila, da od takrat naprej s kontrolo prav na vseh postajah pretiravam.

Ko sem v Salt Lake Cityju ugotovil, da sem ostal brez prtljage, sem bil sila nesrečen. Počakal sem nekaj naslednjih avtobusov, vendar moje vreče ni bilo od nikoder. Potem sem začel razgrajati po pisarni uslužbenca, ki je odgovoren za izgubljeno prtljago.

Telefonirali smo v prtljažni oddelek v Las Vegasu in Los Angelesu. Moje vreče tudi tam ni bilo. Vse, kar mi je preostalo, je bilo, da sem izpolnil obrazce za izgubljeno prtljago in se potem vkrcal na naslednji avtobus, ki je peljal proti Clevelandu.

Naslednja dva dneva sem potem na vsaki avtobusni postaji, ki je imela takšen urad za izgubljeno prtljago, telefoniral in spraševal o moji vreči. Problem je bil v tem, da sem v njej imel vso svojo prtljago, na srečo pa sem nekaj perila imel tudi v majhni borši, ki sem jo ves čas imel pri sebi. Res pa je, da pretirane higijene na takšnem norem »avtobusnem safariju« itak ne moreš vzdrževati.

V Cleveland sem prispel pozno ponoči. Ko sem telefoniral kolegu, ki sem ga nameraval obiskati in se le-ta ni oglasil, sem čez pol ure sedel na avtobus,

ki je vozil spet čez celo Ameriko v smeri Salt Lake Cityja in San Francisca. Pred menoj je bilo novih dva dni in dve noči vožnje. Ponovno sem se kregaril in telefoniral po vseh postajah, kjer so imeli uslužbence, odgovorne za izgubljeni prtljago. Vendar brez uspeha.

Ko sem prispel na avtobusno postajo v Salt Lake Cityju, pa od daleč zagledam na polici v skladišču prtljage mojo drago zeleno vrečo.

Prav zanimivo je, kako ti sčasoma, posebej pa še po takšnih dogodkih, stvari prirastejo k srcu. Posebej še, če tako kot po navadi jaz, praviloma potuješ sam, kjer imaš s seboj le svoje stvari, nič svojih prijateljev ali drugih oseb, ki so ti drage.

Pogled na mojo vrečo mi tako vedno nekaj pomeni, vedno mi vzbudi val spominov, topline, trenutkov skupnih doživetij.

V potovalnem smislu je takšna vreča nekje srednje funkcionalna. Boljša je sicer kot kovčki, slabša pa kot dober in velik nahrbtnik. To velja predvsem za čas, ko jo moraš nositi naokrog.

Tu je treba reči, da je vsa ameriška vojaška oprema neverjetno kakovostna in vzdržljiva.

Ko mi je že omenjeni ameriški polkovnik 1974. leta dal vrečo ter obenem s tem še cel kup vojaških srajc in hlač, so bile že vse kar dobro ponošene. Z vso to opremo se je namreč mož vojskoval v korejski vojni. Od takrat sem vrečo in nekaj teh oblačil kar veliko uporabljal. Niti en šiv ni nikoli popustil v teh dvajsetih letih, nobene luknje na zelenih hlačah, ki jih nosim poleti in pozimi, le po petnajstih letih uporabe sem moral nanje ponovno prišiti en gumb.

POLNOČNA SREČANJA

Življenjsko nevarnejša sta bila dva druga dogodka pred skoraj dvajsetimi leti. Vseeno pa se ju še kako dobro spominjam. Za obe sem bil namreč povsem sam kriv, saj sem se znašel v dvomljivem položaju po lastni pameti oziroma po lastni neumnosti.

Po končanem delu v kampu Loyaltown 1972. leta blizu nekdanjega Woodstocka (velik hipijevski koncert konec 60-ih let), sem kupil letalsko vozovnico, s katero sem se nekaj tednov z letali prevažal po Ameriki. Takrat niti pomislil nisem, da bi spal v hotelih, pa tudi denarja nisem imel dovolj. Tako sem spal v spalni vreči po letališčih ali pri ljudeh, ki sem jih srečeval na tem potovanju. Včasih pa je bilo letališče zaprto, pa tudi nobenega povabila za nočitev nisem dobil. Takšne so bile razmere, ko sem ob enajstih ponoči

priletel v Phoenix, glavno mesto Arizone, ki leži v bližini mehiške meje. Samo letališče je precej zunaj mesta, v puščavi, ki se razprostira daleč naokrog. Bila je temna in vroča avgustovska noč. Namesto da bi si našel prostor za spanje blizu letališča, na parkirnem prostoru, sem se zaradi motečih luči odločil oditi bolj vstran. Po cesti sem tako zakorakal v puščavo, v temo, ki je postajala vse gostejša, čim bolj sem se oddaljeval od letališča. Ustavil sem se ob drevesu, nekaj deset metrov stran od ceste, ki je vodila od letališča do Phoenixa, vendar po kateri zaradi že zaprtega letališča itak ni bilo nobenega prometa. »Tu bom imel tišino, temo in mir,« sem si mislil. Utrujen od celodnevnega frčanja z avioni in precej neprespan od noči, ki sem jih prebil v neudobni spalni vreči, sem razprostrl svojo oranžno vrečo in zaspal.

Ne vem, kaj me je čez nekaj ur dvignilo pokonci. Ure itak nikoli nimam, vendar morala je biti nekje med eno in drugo uro zjutraj. To ni bil kakšen šum, tudi sanjal nisem. Sedel sem ter pogledal proti letališkim zgradbam. Ugledal sem pet ali šest črnih silhuet, ki so pahljačasto razporejene korakale proti meni.

Takrat so bili še kakih petdeset metrov oddaljeni od mene in so hodili po cesti. Seveda so me zagledali, ko sem se usedel pokonci. Ne morem opisati, kaj je bilo grozečega v teh postavah.

»To ne kaže na nič dobrega,« me je prešinilo. »Zakaj za vraga sem se umaknil tako daleč vstran od letališča v to divjino?«

Vendar za kakšne daljše razmišljanje ni bilo več časa. Postave so se približevale. Videl sem, da so bili vsi Mehikanci, vsi oblečeni v ozka črna oblačila. Ne vedoč kaj storiti, sem se bedasto postavil pokonci. Brez besed so se mi približali. Prav tako brez besed so me obkročili. »Hi,« sem izustil in se poskušal kisló nasmehiniti.

Nobenega odgovora, nobene reakcije. Sedel sem nazaj na vrečo in jih gledal. Njihovi obrazi so bili v senci, nerazločni, nepredvidljivi.

Po nekaj minutah večnosti se je njihov obroč okoli mene razklenil in v pahljači, v kateri so prišli, so se brez besed tudi oddaljili.

Kombinacija strahu in zaspanosti mi ni dala prav nobene pametne ideje. »Samo da so odšli. Naj gredo k vragu.« Zleknil sem se nazaj na spalno vrečo in zaspal. Vendar čez nekaj ur me je spet spreletel nekakšen opozorilni znak. Ni mi jasno, kaj in kako sem se takrat prebudil.

Instinktivno sem se vzdignil in pogledal v smer, kamor je prej odšla skupina Mehikancev.

Vendar groza. Ista skupina se je eden ob drugem spet vračala ob cesti nazaj proti meni. Enako počasi, enako brez besed.

»Zakaj nisem odšel spat bližje k letališču, k zgradbam?« mi je zatreslo nekje v podzavesti, kajti bil sem tako zaspan, da sem komaj držal oči odprte.

To pot nisem niti poskušal vstati, le sedel sem zopet na spalno vrečo, se nalonil nazaj na komolce ter topo gledal predse oziroma vanje in čakal. Enako kot prvič so prišli do mene ter me v popolni tišini spet obkročili. Zanimivo je, da se ne spominjam prav nobenega obraza, nobene poteze izpod velikih klobukov. Vsi so bili zame povsem enaki. Vse skupaj je ponovno trajalo nekaj minut, nato pa so se počasi obrnili in nadaljevali svojo pot proti letališču. Izmučen sem padel nazaj na vrečo.

Od takrat naprej ne spim več sam na opustelih ali kakor koli nevarnih krajih. Še sedaj me zmrazi vsakič, ko se spomnim teh dveh morbidnih srečanj. Nikoli nisem zvedel, ali sta bili srečanja res nevarni, ali je bila to kakšna mehiška tolpa, ki jih je ob ameriško-mehiški meji kar nekaj, ali so bili le naključni sprehajalci.

PLAVANJE PO IZRAELSKO

Plavanja na odprto morje tako v soloizvedbi ali v družbi pa sem se enkrat za vselej odvadil v Eilatu, v izraelskem mestecu na končni točki Sinajskega polotoka. Pri dvomesečnem delu v izraelskem rudniku bakra Timna Copper Mines sem se dobro spoprijateljil s tremi izraelskimi kolegi, ki so skupaj delali v računovodstvu rudnika. Skupaj smo za izraelsko novo leto v začetku oktobra odšli na enotedensko potovanje po takrat še izraelskem, po zadnji vojni in danes pa egiptovskem Sinaju. Vsak od trojice mojih prijateljev je bil pojava zase. Moshe je bil asketsko miren, visok, suh, le sem in tja je izustil kakšno besedo. Jitczak je bil debelušen in živčen možakar, zaljubljen v klasično Evropo, njene koncerte in umetnost. Oba sta bila pacifista, kar je v Izraelu bilo in je izjemno redko. Obenem je to bila precejšnja stigma, saj nikjer drugje nisem nikoli srečal ljudi, ki bi tako resno in domoljubno jemali vojsko in služenje armadi kot v Izraelu. V miniaturnem Izraelu, utopljenem sredi Arabskega morja, je vojaščina sila resna eksistencialna zadeva. Tudi zato se služenju vojaškega roka nihče ne poskuša izogniti. Nekoliko manjše navdušenje sem opazil pri izraelskih dekletih. Že 1973. leta je bilo opazno, da nimajo pretirane bojne vneme, kar je še kako razumljivo. Fantje služijo vojsko tri, dekleta pa dve leti, nato pa jih vsako leto za nekaj mesecev pokličejo še na vojaške vaje. Veliko se jih iz teh vaj oziroma služenja vojaškega roka tudi ne vrne. Palestinski gverilci dnevno na vseh koncih Izraela vpadajo vanj in žrtve padajo na obeh straneh. Seveda na izraelski strani precej manj, saj so razvili izjemno učinkovit sistem nadzora in obrambe obmejnega pasu.

Tretji je bil padalec Haim Teichman. Manjše postave, nabit, temen in črnolas - eden od mojih zelo redkih velikih prijateljev, ki sem jih imel ali jih še imam v tujini. Po mojem prihodu domov sta mi prva dva pisala, da je bil Haim v vojni, ki se je pričela takoj po mojem odhodu iz Izraela, poslan na Sinaj in ranjen v glavo. Od takrat nisem več slišal o njem. Nekajkrat sem mu pisal, vendar odgovora na moje pismo nikoli ni bilo.

S Haimom sva po službi večkrat odšla na kopanje. Za eilathsko plažo je bila značilna neposredna bližina letališča in letala, ki so vsake toliko časa preletavali tik nad glavo. Druga posebnost plaže je bilo neverjetno hladno morje. Kljub vsakodnevni vročini, ki poleti niha med 40 in 50 stopinj (ki je sicer izjemno suha), je bilo morje tako mrzlo, da si komaj zakorakal vanj. To je bilo verjetno posledica izjemno močnih tokov, ki krožijo po tem delu Rdečega morja. Vendar pa o njih vse do mojega in Haimovega plavalnega projekta nisem premišljeval.

Mesto Eilat leži na skrajnem koncu Akabskega zaliva. Nekaj kilometrov vzhodno od njega poteka jordanska meja in leži prav tako na obali mesto Akaba. Zahodno od njega je vzdolž obale razmeščena izraelska vojaška baza, kjer so palestinski gverilci v vojni 1968. leta (se pravi 5 let prej) zminirali izraelsko vojaško ladjo.

Ko sva s Haimom tako en dan popoldne spet prišla na plažo, sva daleč v zalivu zagledala zasidrano srednje veliko tovorno ladjo.

Drug drugega sva pričela dražiti, ali si upava plavati tako daleč do ladje in nazaj. Oba sva se hvalila kako dobra plavalca sva in končno sva se odločila, da do ladje plavava oba.

Kolikor se spominjam, tudi Haim ni bil prav dolgo v Eilatu, vendar je vseeno čudno, da ni nič vedel o Rdečem morju in njegovih zahrbtnih tokovih. Rdeče morje je namreč dobro poznano tako po morskih psih kot tudi po svoji posebnosti - veliki ubijalski ribi barakudi. Nekaj dni pozneje sva v časopisu brala, kako je nekaj deset kilometrov vstran od Eilata, v Šarm el Saikhu morski pes odgriznil nogo nekemu izraelskemu vojaku, ki se je kopal malce stran od obale. Nama kaj takega ni padlo na misel in nekje ob šestih popoldne sva se vrgla v morje in pričela plavati k omenjeni tovornjači.

Čudno se mi je zdelo, da tako hitro napredujeva. Videti je, kot da naju valovi nosijo vse bližje k ladji in obala je hitro ostajala daleč za nama. Kopalci so bili le še drobne pikice na obali in vse bolj sva se približevala zarjaveli tovrni ladji.

Znano je, da razdalje niso nikjer tako varljive kot prav na morski gladini. Vse je videti mnogo bližje, kot je v resnici. Ko sva plavala in plavala, se je že pričel spuščati mrak. Hoteli na obali so eden za drugim pričeli prižigati luči.

Ladja je postajala vse večja, razločno sva že videla ogromne člene verige sidra, ki ga je vrgla v morje. Po nekaj zamahih z roko sva bila pri njej. Obesila sva se na verigo, ki je negibno prebadala vse bolj razburkano in razdivjano morsko gladino okrog naju.

Najina »naloga« je bila opravljena. Zdaj se je le še treba vrniti nazaj.

Bila je že skoraj popolna tema. Daleč vstran sva videla hotelske luči, vzhodno od naju so migotale drobcene pikice iz jordanske Akabe.

Pričela sva torej plavati nazaj proti obali. Šele tedaj sva sprevidela, da se nama prej, ko sva plavala proti ladji, ni samo dozdevalo, da nama valovi pomagajo, ampak je to res bilo tako.

Valovi so tolkli stran od obale in odnašali gmote vode navzven proti odprtemu morju. Po kakšne pol ure krčevitega boja z valovi, ki so naju vse bolj zalivali in premetavali, sva s strahom spoznala, da sva od ladje oddaljena le nekaj lučajev. »Haim, nikoli nama ne bo uspelo priplavati nazaj do obale. Poskusiva raje splezati na ladjo, pa nama bodo mornarji pomagali,« sem izustil. Obrneva se in po nekaj minutah sva zopet visela na verigi. Vsak člen je bil visok skoraj dva metra. Z veliko težavo se mi je uspelo vzdigniti enega višje in nato še višje. Haim mi je sledil.

Tedaj se je v soju baterije ali neke luči na palubi nad nama pojavila rume-na glava. Grozeč azijski obraz. Morda ga je le soj baterije napravil takšnega. Vendar na to takrat nisem pomislil.

Če bi imel nož med zobmi, se ga ne bi bolj ustrašila.

»Na to ladjo se pač ne bova povzpela,« sva bila oba takoj za to.

Skočila sva nazaj v morje. Vse skupaj je trajalo že okoli dve uri, midva pa sva se še vedno borila z valovi okrog ladje. Kaj zdaj? Jasno nama je že bilo, da se nama zaradi valov do hotelske plaže ne bo uspelo več prebiti. Jordanci naju bi gotovo ustrelili, ko bi prešla izraelsko-jordansko mejo, tako da nama je ostala le zahodna stran zaliva, na kateri je bila postavljena izraelska vojaška baza.

Pričela sva torej plavati proti zahodu. Valovi so naju valjali gor in dol, vendar sva se vsaj premikala in se oddaljevala stran od ladje.

Po kakšni uri plavanja je Haim izustil: »Čutim, da me bo zagrabil krč. Tudi na plavalnem maratonu, ko smo plavali čez jezero, me je zagrabil.«

Zdaj pa še to.

»Kaj bom pa zdaj naredil? Kako mu bom lahko pomagal, ko komaj še sam plavam naprej.«

»Morda ga pa le ne bo zagrabil,« sem krčevito premišljeval. Postopoma je morje pod nama pričelo postajati čudno svetleče, vir svetlobe pa je prihajal z globokega dna pod nama.

»Haim, kaj za vruga pa je to?«

»Pomeni, da se približujeva vojaški bazi. Upajva le, da morje pred nama ni tudi minirano,« mi je Haim odgovoril.

Strah pred čudno svetlobo in možnimi minami nama je morda tudi pomagal - Haim je namreč kar nekako pozabil, da ga lahko zagradi krč.

Morje pod nama je bilo že povsem prosojno in nekje v globini se je dalo čutiti reflektorje. Ob robu svetlobe sva zagledala jekleno mrežo, ki se je prav tako kot svetloba izgubljala nekam v globino morja. Nisva se je upala niti dotakniti.

Valovi so se kar nekam izgubili. Kot da sta tudi njih prestrašila svetloba in mreža. »Drživa pesti, da v bližini ograje ni nobenih min,« sva si govorila.

Skleneva, da plavava nekaj metrov vstran od ograje ob robu svetlobnega pasu, ter da skušava priti do vhoda v vojaško bazo, ki je ležala bližje proti mestu. Nenadoma sta se tako ograja kot tudi svetloba končali. Znašla sva se v trdi temi.

»Plavajva naprej, to mora biti nekakšen vhod v bazo,« je razlagal Haim. »Moliva le, da naju bodo vojaki rešili, ne pa ustrelili.«

Tedaj pa kot blisk z neba - s treh strani so naju nenadoma oslepili močni reflektorji in zaslišala sva rezka povelja.

Zatulil je ladijski motor v polni moči in poleg mene se je Haim pričel dreti v hebrejščini: »Ne streljajte, ne streljajte. Jaz sem izraelski vojak.«

Obkrožilo naju je nekaj gliserjev, na njih pa vojaki z naperjenimi strojnimi. Pobrali so naju iz morja ter odpeljali v bazo h komandantu na zaslišanje. Sedel sem v predsobo, saj itak nisem nič razumel, kaj so v hitri hebrejščini govorili.

Videti je, da zaradi varnostnih razlogov v vojski govorijo le hebrejsko, kajti sicer po Izraelu slišiš tudi veliko angleščine.

Čez kake pol ure se je pojavil Haim v spremstvu dveh oficirjev.

Na skrivaj mi je pomežiknil. Odpeljali so naju do izhoda vojaške baze ter izpustili.

Stisnila sva si roke in se pričela smejati. »Komandant mi je rekel, da bi naju po pravilih morali ustreliti, takoj ko so naju slišali plavati pri vhodu. Imela sva veliko srečo.«

Res sva jo imela. Kakšen mesec dni pozneje so Egipčani presenetili uspavane Izraelce vzdolž Sueza. Nama pa je lenobnost izraelskih vojakov verjetno rešila življenje. Vendar Haimu morda le za nekaj več kot mesec dni...

PRVI OBISKI AMERIKE

Naj na začetku zapišem še nekaj več o mojih prvih dveh poletnih in edinih počitniških obiskih ZDA – saj so bili vsi kasnejši študijski in delovni. Oba obiska, 1972. in 1974. leta, sta bila osredotočena na delo oziroma bolj počitnikovanje v poletnih taborih po naše oziroma poletnih kampih po ameriško. Prvi obisk 1972. leta je bil v potovalnem pogledu kar zajeten potovalni projekt. Po kratkem uvajalnem seminarju v zasebnem kolidžu zraven New Yorka sva z nemškim kolegom Eberhardom v New Yorku pri agenciji za najem avtomobilov pobrala volkswagenovega “hrošča” in ga zgolj s stroški goriva odpeljala do Des Moines v tamkajšnjo pisarno rent a cara. Nato sva z avtobusom odšla še malo vzhodneje, v Pine Lake v državi Wisconsin. Tam in v sosednjem mestu Eagle River so živeli Eberhardovi sorodniki, ki so med vojno zapustili Srbijo in se preselili na jezera v tem delu ZDA. Preko Kanoshe in Chicaga sem se nato vrnil nazaj v New York. Takrat sem se prvič utapljal v metežu Manhatna, China towna in drugih predelov New Yorka.

Naslednja postaja je bil kamp Linwood v New Jerseyu, kjer sem prvič obiskal sosednji “drive in” kino.

Ali se spomnite parkiranih avtomobilov na veliki ravnici pred veli-kanskim filmskim platnom? Da, to je “drive in”. Zvok si dobil v avtomobil tako, da si s stebrička, ob katerem si parkiral, vzela zvočnik in ga dal v avto. V kino smo se odpeljali z velikim temnozelenim Pontiacom, in da bi bilo ceneje, sta karti plačala le voznik kolega Kent in njegova sovoznica na prednjem sedežu, štirje potniki z zadnje klopi pa smo se raje skrili v prtljažnik. Seveda le toliko, da smo se pripeljali v kino, nato pa smo se presedli v avtomobil.

Po kampu Linwood sem odšel v moj delovni kamp Loyaltown. Čeprav je bil skromno opremljen – le nekaj igrišč in zelenic pa majhno jezerce, sem se z ostalimi vzgojitelji in še posebej otroki dobro razumel. Vsak dan smo seveda dvigovali in spuščali ameriško zastavo, se preganjali po igriščih in čofotali v jezercu. Otroci so me imeli kar radi, saj so mi spesnili dve pesmici.

TO THE TUNE OF ... DAISY, DAISY

Bojo, Bojo, you gave this camp some class

But through customs how did you ever pass?

If this were nineteen-fifties

Your clothes would look so rifty.

But you look sweet, with a hunk of meat

From the girls camp named Clover Lodge.

TO THE TUNE OF ... BOZO
Bojo, Bojo, Hair is fair, very tall
Bojo, Bojo, Want to play basketbal?

Bojo je bilo moje skrajšano ime, ki sem ga pozneje skrajšal še na Bo. Takrat sem še treniral dviganje uteži oziroma se začel presnavljati v košarkarja – kar je oboje zabeleženo v pesmicah.

ON TOP OF OLD SMOKEY
I look at the mountains
And what do I see?
It's Bojo, the terror
He's staring at me.
His arms are so massive
And so is his chest.
I've heard, many of campers
Have been crushed by breath.

Po koncu dela in počitnikovanja v kampu Loyaltown pa sem se z mesečno letalsko karto Visit America odpravil na prvo “noro križarjenje” po ZDA. Potem je bilo še eno, in sicer 1988. leta, ko sem po obisku pri prijatelju Dereck Francku imel deset dni prostega časa do začetka predavateljske turneje po Kanadi. Tudi takrat sem imel mesečno a la carte vozovnico po ZDA in še po Kanadi, vendar to pot z Greyhoundom, znamenitim avtobusnim prevoznikom po ZDA, Kanadi pa tudi Avstraliji. Prav tako noro kot prvič po zraku sem takrat po neskončnih cestah prečesaval ZDA po dolgem in počez. Natančneje, dan in noč sem se prevažal na relaciji New York–San Francisco in nazaj. Mislim, da sem v devetih dneh in nočeh neprestane vožnje trikrat prevozil omenjeno pot. Za razliko od letalskega križarjenja, ko sem spal po letališčih, v puščavi ali drugih bolj ali manj čudnih in nevarnih okoljih, sem na avtobusni odisejadi spal varno, a sila neudobno spravljn in polomljen na avtobusnih sedežih. Potem sem v dnevniku našel zapisano celo mojo avtobusno odisejado. Takole je izgledala: Ashville, Knoxville, Nashville, Mempis, Little Rock, Dallas, El Paso, Tucson, Phoenix, San Diego, Los Angeles, Las Vegas, Salt Lake City, Denver, Omaha, Des Moines, Chichago, Cleveland, Chichago, Des Moines, Omaha, Denver, Salt Lake City, Keno, Sacramento, San Francisco, Oakland, Redding, Medford, Seattle, Bellingham, Vancouver. Če sem 1972. leta pri zračnem križarjenju na ameriškem nebu “nabral” okoli 40.000 km, sem jih 1974. leta samo v desetih dneh skoraj 20.000, kar je zneslo med 1500 in 2000 km dnevno.

V kasnejših zapisih o ZDA in Kanadi se bom še pogosto vračal k drob-
cem iz mojih bivanj ter obiskov ZDA in Kanade v sedemdesetih in osemde-
setih letih, ker takrat še nisem zapisoval svojih potovalnih zgod in nezgod.

Pri letalskem križarjenju po ZDA je posebej izstopal obisk Aljaske, ki
sem ga nato po 30-ih letih ponovil s hčerko Ariano – takrat na krovu veli-
kega trajekta. Takrat sem pravzaprav prišel kar daleč v polarni led Aljaske,
saj sem se v mestecu Kotzebue (včasih potem napačno zapišem, da je bilo
mestece Nome) dotaknil znamenitega Beringovega preliva, preko katerega
naj bi valovi priseljencev oblili najprej Severno in nato še Južno Ameriko. V
kasnejših spominih na prve obiske Amerike pogosto napačno zapišem, da
sem po njej “frčal” 1974. leta. Takrat sem pravzaprav le malo potoval – še po-
sebej v primerjavi z letom 1972. Vse potovanje 1974. leta se je skrčilo na obisk
Alabame, kjer je bil moj takratni poletni kamp, potem pa sva s prijateljem
Dereckom Franckom z avtobusi odpotovala v središče “country” glasbe – v
Nashville, Tennessee, mesto lepo prsate pevke in igralko Dolly Parton. Nje
tam žal nisva srečala, sva si pa v tamkajšnjem striptiz klubu ogledala podob-
no prsato plesalko.

Nato me v Ameriko ni bilo celih 14 let. Poroka, rojstvo hčerke, zidanje
hiše. Prekinjeno verigo potovanj sem nato nadaljeval v Sovjetski zvezi, na
Kitajskem, v ZDA in Kanadi – takrat je nastal uvodni zapis o štirih največjih
državah sveta. Na enoletnem študijskem bivanju v ZDA 1990. leta pa se je za-
čela neskončna zgodba zapisov, orisov, analiz tujih držav, ki izdatno traja še
danes. Kolikokrat sem že mislil, da bo usahnila, se stanjšala, pa nič od tega.
Morda postaja vse bolj “izhod v sili” mojega življenja – v tem vidim njegov
največji smisel, izhod iz problemov, varno zatočišče pred bremeni in stiska-
mi vsakodnevnega življenja. Ko je bila npr. hčerka Ariana najbolj v težavah,
nisem mogel početi nič drugega kot sestavljati neskončno verigo stoterih fo-
tografij v zadnjih knjigah zbirke *Svet na dlani*.

Drugi obisk poletnega kampa v ZDA je bil 1974. leta, leto po nevarnem
bivanju v Izraelu, ko sem za nekaj dni ušel izraelsko-egiptovski jomkipur-
ski vojni in nekajmesečnemu prisilnemu bivanju v tej državi. Kamp Cosby
zraven mesta Birmingham, Alabama je bil zelo imeniten kamp, namenjen
srednjemu sloju oziroma njihovim otrokom. Kot kažejo tudi fotografije, smo
imeli od jadric, kanujev, smučanja na vodi do konjev – za katere sem skr-
bel jaz, motorjev ter vseh ostalih športnih igrišč. Ob prihodu v Birmingham
sem imel v mestnem časopisu tudi intervju, skratka vse je bilo na nivoju.
Neskončno sem užival v delu s svojimi konji – v dnevnik sem si zapisal tudi
nekaj njihovih imen: Jack, Tex, Little Bear, Daphne, Quinnee in Princess.
Večinoma so bili poniji, ki so bili primernejši za ježo otrok, moj ponos sta

bila dva velika konja. Ker sem vedno žvižgal, preden sem jim dal hrano, so potem vsakič pritekli k meni, ko sem zažvižgal. Veliko sem jih čistil, krtačil – moram priznati, da sem se prve dni učil ameriškega načina sedlanja, kjer sedlo z jermenom zategneš, ne pa zapneš s sponko kot angleškega. Vem, da sem naredil tudi nekaj velikih napak pri delu z njimi oziroma otroki. Večkrat sem razgretim prehitro dal piti in mislim, da je kobilica Daphne zato dobila otrdele noge. Pogosto sem tudi z otroki jezdil prehitro in je kakšen zato padel s konja. Eden se je tudi malce poškodoval po glavi in so mu jo v bolnici obvezali. Spomnim se, da so tudi mene enkrat odpeljali v bolnico, kjer so mi prerezali gnojni tur na zadnji plati. Ali pa oskrbeli odrgnino, ko se mi je odpelo sedlo in sem se pošteno podrsal po prašnih tleh. Najbolj neumna poškodba na delu v kampih je bila dve leti prej, ko sem, mislim da v kampu Loyaltown, pokosil gnezdo z osami in se jih je cel roj zakadil vame. Rešil sem se z levjim skokom preko visoke lesene ograje v jezero – a ni vrag, da je bilo ob bregu čisto plitko in bi si kmalu zlomil vrat, ko sem treščil v blatno dno. Osam pa sem vseeno ušel.

Na jezeru Morgan pred našim kampom Cosby sem se veliko smučal na vodi – čeprav sem le zavistno pogledoval udeležence sosednjega kampa, ki je bil namenjen vodnim športom in so se vsi veselo smučali po golih podplatih. Pogosto sem vzel kanu in sam odveslal na jezero, kjer sem nato ostal do noči. Takrat sem morda prvič začel uživati v samoti in tišini narave. Ves čas sem pisal tudi diplome za ekonomsko fakulteto in politološko o izraelskim sionizmu. Prav obilje obveznosti in izpitov na dveh fakultetah in treh smereh, ki sem jih tedaj študiral (še sociologijo), je botrovalo temu, da se po kampu nisem odločil za daljše potovanje po ZDA ali Kanadi. V kampu sva se spoprijateljila tudi z učiteljem naravoslovja Dereckom Franckom, s katerim sva si potem desetletja dopisovala. In čez 14 let sem ga nato obiskal v njegovi osamljeni gorski hišici nad mestom Marshall in Ashville v Severni Karolini. Najbolj se spomnim tragikomičnega pripetljaja, ko smo imeli skupino duševno zaostalih gojencev. Odpeljal jih je v gozd in potem se ves razburjen čez čas vrnil:

“Pomisli,” mi je ves pretresen pripovedoval.

“Pol ure smo se sprehajali in jaz sem jim kazal različne vrste mineralov, rastlin in palic. Ko so si jih nekaj nabrali, so jih vsi začeli metati vame, da sem jim komaj ušel!”

Bolj vesel dogodek je bil, ko sem še z nekaj dekleti in fanti na konjih odjezdil do sosednjega jezera in smo se potem v njem nagi kopali. A konji, ki smo jih privezali za obalno grmičevje, so se vsi odvezali in odgalopirali sami nazaj v kamp. Mi smo se skoraj brez oblek vrnili debelo uro kasneje. Tako je bilo kar nekaj dogodkov, zaradi katerih me direktor kampa ni pretirano ljubil.

Poleg otrok smo imeli še nekaj drugih skupin: duševno prizadete gojenke, versko skupino, skupino deklet, ki so pisale novinarske članke in fotografirale – one so tudi napravile lepe črno-bele fotografije.

Prijatelja Derecka Francka sem 1988. obiskal v njegovi leseni hišici daleč stran od civilizacije. Pri njemu sem ostal nekaj tednov in enkrat sva se z njegovim pick-upom odpeljala obiskat hišnika iz kampa Cosbyja Sima Loveyoja in naprej na obalo Južne Karoline, od koder naju je kmalu prepodil prihajajoči orkan. Derek je imel majhnega konjička, ki sem ga jezdil po okoliških hribih in vaseh. K sosedom sva hodila pomagat delati na polja tobaka, potem pa ga nisem več hotel obremenjevati z mojo prisotnostjo in sem se vrgel na noro avtobusno križarjenje po ZDA, ker se deset dni nisem imel kam dati. "No, normalen človek bi odšel kam na počitnice, ne pa na neprekinjeno vožnjo z avtobusi."

Derek me je enkrat odpeljal tudi v bližnje Smoky Mountain, ki so slovele po svojih temnih skalah in večnih meglicah okoli njihovih vrhov. Neverjetno veliko podrobnosti se spomnim iz bivanja v njegovi leseni hiši brez tekoče vode in elektrike. Obojega ni hotel imeti, češ da je preveč civilizirano. Tudi mesa ni jedel, ampak sva bila večinoma na testeninah in raznih bučah. Priznal mi je, da je pozimi, ko je veliko snega, precej nerodno hoditi po bregu navzdol do zamrznjenega potoka in tam iskati vodo pod ledom.

Posrečeno je bilo, kako se je lotil pisanja knjig, ki jo je čez kakih deset let tudi res izdal. Ko je slišal, kako nenavadno besedo ali zanimivo dogodivščino, je takoj vzal bel kartonast listek. Nanj je zabeležil, kar se mu je zdelo zanimivo in ga nato položil v predal velike komode v edini sobi njegove kolibe. V predalih je bilo že na stotine ali tisoče takih kartončkov.

"Preden bom začel pisati, bom vse lističe poskušal prebrati in potem nekako sintetizirati v knjigo," mi je pogosto govoril. Mislim, da je bila potem knjiga v glavnem o njegovem delu in prigodah v Savdski Arabiji, kjer je kot prevajalec delal pri ameriških naftnih družbah.

Po bivanju pri Derecku in norem desetdnevnom avtobusnem križarjenju, sem odšel v Vancouver h kolegu, znanemu kanadskemu levičarju in marksistu Michaelu Lebowitzu, ki je danes nekakšen svetovalec znamenitemu in protislovnemu venezuelskemu predsedniku Hugu Chavezu. Po predavanjih na obeh vancouvrskih univerzah sem prvič prišel tudi v Winnipeg k mojima vseživljenjskima prijateljema Paulu Phillipu in Dwayne Crowu. Paul je namreč takrat že hodil v Ljubljano in enkrat s skupino študentov, ki sem jim predaval, pripeljal tudi Dwayneja.

Po Winnipegu sem svojo predavateljsko turnejo nadaljeval še v Ottawa in Toronto, kjer sem prebival pri prav tako znanih levičarskih profesorjih Leu Panitchu in Donaldu Schwarzu.

ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE – POUČEVANJE, RAZISKOVANJE, POTOVANJE (moj drugi popotniški zapis oziroma prvi zapis bivanja v tuji državi)

AMERIKA - TI SI NAJVEČJA
(pisalo se je leto 1990)

Amerika. Ta čarobna beseda za milijone, stotine milijonov ljudi. Nekdaj in danes. S tem da je bila vedno simbol upanja, sreče, bogastva, vedno so se vanjo zlivale nove in nove množice izseljencev z vseh koncev sveta. Prav zdaj pa je verjetno število tistih, ki o njej sanjajo, ki želijo priti vanjo, tolikšno kot še nikoli. Južnoameričanom, Mehikancem, Afričanom in Azijcem so se pridružili še prebivalci bankrotirane socialistične poloble. Vsi v njej vidijo izpolnitev svojih sanj, Indijo Koromandijo moderne dobe, deželo, kjer se cedita med in mleko.

Ali je Amerika res takšna? Ali je res model, cilj razvoja človeške skupnosti?

Seveda je silno zemljepisno in podnebno, politično, kulturno, rasno, nacionalno, gospodarsko itd. raznovrstnost te dežele težko spraviti na skupen imenovalac, ki bi mu lahko očitali svetle in temne plati, prednosti in pomanjkljivosti. Vse skupaj je seveda odvisno od tega, katero plast Amerike spoznaš in odkrivaš, v kateri delček neskončnega ameriškega mozaika si postavljen. Ali na jug, vzhod, zahod, v mesto, na deželo, kot turist, navaden popotnik, študent, delavec, znanstvenik. Drugače jo doživljaš kot nemiren, nebrušen mladenič, spet drugače kot že malce utrujen in utrjen realist.

Moja srečevanja z Ameriko so obsegala skoraj vse naštete možnosti. Kot mlad študent sem na začetku 70-ih let prvič padel v nepopisni metež New Yorka, kot Fullbrightov štipendist pa na začetku 90-ih let zaokrožil skupaj dve leti bivanja v tej ogromni in raznovrstni deželi.

Zato bi morda kot njeno prvo značilnost poudaril prav njeno odprtost in prijaznost do tujcev, radovednost in željo po sprejemanju drugačnega, novega. Prav gotovo je ob tem tudi nekaj politike, ideologije, celo morda računov, vendar kaj zato. Katera druga dežela ti ponuja toliko možnosti, da jo spoznaš, odkrivaš, študiraš v njej?

Seveda brez idealiziranja. Nihče ti ne pade okoli vratu, ko prestopiš ameriško mejo. Tudi prestop sam nikakor ni enostaven. Spomnim se racije na avtobusu ob polnoči, ko smo se v New Mexicu samo vozili v bližini